

čísla (s *-re*), od tvarů dvojného čísla (bez *-re*), kdy mluvčí vyzývá ke společné činnosti pouze jednoho adresáta. U analytických imperativních tvarů pro 3. osobu sg. nebo pl. je poukazováno na sémantické a pragmatické faktory způsobující jejich možnou imperativní nebo optativní interpretaci.

Jak vyplývá z obsahu této monografie, jedná se o otázky široké problematiky imperativu, jimž byla v zahraniční i naší lingvistikě věnována dostatečná pozornost (v monografii jsou citovány také práce českých lingvistů zabývajících se imperativem). L. Birulin se však pokusil na základě hlubšího a

všestrannějšího pohledu na fungování imperativu v řeči o postužení dalších rysů jeho obsahové stránky.

Obě monografie jsou nesporně přínosné jak z hlediska teoretického, tak praktického (zejména pro množství příkladů nejruznějšího užití ruského imperativu). Svědčí zároveň o tom, že výzkum imperativu a výzvoových vět vůbec zdaleka není ukončen, naopak, je neustále obohacován o další poznatky v duchu moderních teorií. Lingvisté se k imperativu stále vracejí jakožto k jednomu ze stěžejních jevů dialogické komunikace.

Helena Fládrová

Filologické studie XIX, Sborník Pedagogické fakulty UK, UK Praha 1994

Počátkem r. 1995 (s vročením 1994) vyšel sborník filologických studií, do něhož přispělo sedm pracovníků katedry českého jazyka PF UK (recenzovaly M. Krčmová a I. Nebeská). I když se v poslední době od vydávání nemonotematických sborníků spíše upouští (zřejmě i z důvodu prodejnosti), mají jednu výhodu: dokládají širší badatelského zájmu daného filologického pracoviště z jedné strany a ze strany druhé každý filologicky orientovaný čtenář najde v publikaci tohoto typu mezi různorodějšími příspěvky "svě" téma, blízké jeho odbornému zájmu a zaměření. V recenzovaném sborníku je - kromě příspěvků didaktických - takových tematických okruhů několik: příspěvky k poznání charakteru češtiny starších vývojových období (Kvítková, Vondrák), komparace jinojazyčného materiálu s českým ekvivalentem (Brabcová), analýza zdvořilosti a řečové etikety v komunikaci (Švehlová), analýza odborné debaty jako jednoho z typů dialogu (Machová). I volbou žánru (esej) i netradičností tématu zvláštní místo ve sborníku zaujímá příspěvek M. Švehlové *Mlčení jako*

fenomén komunikace. Začneme proto svůj podrobnější pohled na některé ze statí sborníku právě jím.

Vychozí tezí eseje *Mlčení jako fenomén komunikace* (s. 79-83) je často citovaný výrok rakouského filozofa L. Wittgensteina, profesora na univerzitě v Cambridge, že "co není možné vyslovit, o tom se musí mlčet". Autorka chápe verbální vyjádření a mlčení jako dva póly komunikace, o níž si stále více uvědomujeme, jak složitý problém v dnešním světě na různých úrovních představuje: "Problém komunikace a mlčení se někdy chápe jako výraz neschopnosti vzájemného porozumění či nemožnosti dorozumění. Někdy se dokonce zdá, že dorozumíme-li se, je to zázrak - vzhledem k jinakostem našich duší. Komunikační kódy jsou síla, která nás ovládá. Jsou to ale kódy velmi složité." (s. 79). Proto - liší-li se ve verbální komunikaci direktní a indirektní způsoby vyjadřování (konstatační výpověď *Tady je ale zima!* může mít v určité situaci smysl přímého apelu *Zavři okno!*) - je účelné zkoumat i různé podoby mlčení v reálném vyjadřova-

cím kontextu. A to je právě tématem eseje, originálního a přesvědčivého i přesto (nebo právě proto?), že u verbální interakce je jistě možné posun indirektních výpovědí stanovit a popsat, ale u hovoření mlčením je situace složitější. Mlčení je podle M. Švehlové kódem sice výrazově prázdným, ale nabývající významu v kontextu, patří do oblasti komunikace pojímané z aspektu psychosociálního, pragmatického. Jednou z premis teorie sociální komunikace je, že se nelze nijak nechovat. I mlčením se proto výmluvně chováme. Může být mlčení zdvořilé, mlčení uražené, mlčení zlověstné atd. Někdy je tedy mlčení výsledkem racionálního rozhodnutí naslouchat druhému, někdy je jen časem na rozmyšlenou, jindy je součástí agresivní taktiky chování (odmítání dialogu). V různých situacích nabývají jednotlivé formy mlčení odlišných kvalit: mlčení mileneckého páru, protože není třeba slov, mlčení starší manželské dvojice, protože už si není co říci, zdvořilé mlčlivé vyslechnutí druhého, i když s jeho názorem nesouhlasíme, odmítavé mlčení partnera, když se doprošujeme "řekni aspoň něco", mlčení na mezinárodní úrovni, které mnohdy dovede stejně zkomplikovat situaci jako slovní výpady. A ještě jeden, řečeno slovy autorky, fascinující protiklad: mluvením nemusíme nic důležitého sdělit, mlčením však můžeme výmluvně promlouvat - v pozitivním, častěji však negativním slova smyslu. Svou specifikou má stylizace mlčení v uměleckých dílech. Důležité je to, co zůstává skryto v podtextu, nevyřčeno či nedořečeno (mezi řádky, za tahy štětce, pod melodickou linií). Ono nevyřčené a někdy nevyřčitelné může recipient konkretizovat podle svých vlastních konotací, zkušeností, představ. - Esej M. Švehlové vybízí k zamyšlení nad fenoménem mlčení a rozhodně stojí za přečtení.

Vyjmeme-li ostatní příspěvky sborníku, abychom umožnili zájemcům o konkrétní témata přesnější orientaci: K: Vondrák, *Z úbořské smolné knihy* (s. 9-19); N. Kvít-

ková, *Jazykové zpracování Mikovcovy tragédie z českých dějin* (27-37); M. Švehlová, *Zdvořilost a řečová etiketa* (39-61); S. Machová, *Odborná debata* (63-67); S. Machová, *Terminologická databanka* (69-77); R. Brabcová, *Český překlad románu I. Andriče Slečna dělá peníze* (85-91); E. Hájková, *Atribut a srozumitelnost verbální komunikace ve škole* (93-105); R. Brabcová, *Frazémy v slovní zásobě žáků 5.-8. ročníku* (107-118); E. Hájková, *Čemu budeme učit v češtině?* (119-122).

Budu-li postupovat podle práva přiznaného i ostatním čtenářům, tj. vybrat si podle svého odborného zájmu, zastavím se ještě u příspěvku s diachronní tematikou, především u stati N. Kvítkové. Výběrem tématu z doby národního obrození navazuje na tradici katedře českého jazyka Pedagogické fakulty UK (dříve Vysoké školy pedagogické) vlastí. Na rozdíl od svých předchůdců věnuje však pozornost méně známému protagonistovi obrozenického dramatu, Ferdinandu Břetislavu Mikovcovi a jeho tragédii *Záhuba rodu Přemyslovského* z r. 1848. Autorku na tomto díle z jazykového hlediska zajímá především to, že odráží hledkovou situaci české společnosti v 19. st., kdy se v jazykové komunikaci u nás uplatňovaly dva zemské jazyky, čeština a němčina. I v Mikovcově dramatu vystupují německy mluvící postavy, jejich mnohdy obsáhlé repliky počítají s publikem, které bylo bilingvinné nebo alespoň německy dobře rozumělo. Němčina se tak stala v dramatu prvkem jazykové charakteristiky (nikoli však ve smyslu, že by charakterizovala postavy záporné), ale současně i přiznáním stavu koexistence obou jazyků u nás již od přemyslovských dob.

Výběr Mikovcovy tragédie je zajímavý hlavně proto, že podle autorky "Mikovcov svou tragédií z českých dějin komponoval jako metatextový útvar" (s.28). Základní téma našel v 98. kapitole Dalimilovy kroniky. Odtud přijal dějovou osnovu, ale také

přímo využil i některých veršů. Ty vložil nejen do úst postavy pěvce Dalemila, komentujícího události, ale kratší úseky (dvouverší s minimálními úpravami) i do úst dalších vystupujících postav. Středění veršů s prózou, staré češtiny s obrozenskou češtinou Mikovcovy doby, češtiny a němčiny, využití latiny ve zpěvu mnichů pro dokreslení dobového koloritu středověkých Čech činí z Mikovcova dramatu vděčný objekt filologického rozboru, kterého se N. Kvítková zasloučeně zhostila.

Z jiného hlediska pojímá diachronní problematiku K. Vondrák, kterého zajímá jazyková charakteristika černé neboli smolné knihy města Tábora z 16. st. Tradičně se předpokládá, že písaři zapisovali výpovědi vyslýchaných tak, jak je slyšeli, a proto že z černých knih k nám mluví živý jazyk lidový. K. Vondrák však ukazuje, že skutečnost je složitější. Uvedený předpoklad je třeba ověřovat na konkrétním jazykovém materiálu, který jej může do jisté míry i vyvrátit.

Písaři, zachycující výsledky, byli jazykově školení a ovlivněni spisovnou normou. Hláskoslovný rozbor památky, který autor v článku realizuje, potvrzuje, že na základě studia tábořské černé knihy nelze usuzovat na tehdejší stav jihočeských dialektů.

Tranlatologická problematika v příspěvku R. Brabcové se smyslem pro minuciózní rozbor srbsko-českého překladu z r. 1947 dává nahlédnout do opět jiné oblasti filologické problematiky. Většina čtenářů sborníku jistě není tak úzce zaměřena na svou vyhraněnou oblast zkoumání, aby si se zájmem nepřečetla i příspěvky jiného charakteru. K dobrému pocitu z četby přispěje i výjimečně dobrá grafická úprava sborníku, velmi kvalitní tisk, přehledné členění - tedy všechno to, co v poslední době u publikací tohoto druhu dost často postrádáme a co nás - kromě zajímavého a vědecky fundovaného obsahu - přiměje vzít tento již XIX. sborník filologických studií PF UK do ruky s potěšením.

Zdeňka Trásterová

Rossica ostraviensia. Lingua rossica in sphaera mercaturae. Сборник трудов научной конференции. Ответственный редактор доц. Кветуше Лепилова. Изд-во Остравского университета. Острава, 1994, 172 стр.

Под таким названием недавно появился сборник трудов Второй международной научной конференции, прошедшей 11-12 октября 1994 г. в Остравском университете и посвященной подготовке бакалавров в указанной области.

На конференции были представлены доклады ученых из Польши, России, Словакии, Украины и всех чешских учебных заведений (Брно, Градец Кралове, Оломоуц, Острава, Прага, Чешске Будейовице), что свидетельствует об актуальности предложенной проблематики, значительном интересе к этой области специалистов разных стран и необходимости дальнейшего сотрудни-

чества русистов для выработки новых методик в лингводидактике обозначенной выше сферы.

В кратком введении к сборнику зав. кафедрой русистики ФФ ОУ доц. К. Лепилова отмечает, что материалы 2-ой конференции подтверждают преемственность концептуальных установок предыдущего обсуждения (1993 г.) и их серьезную углубленную разработку.

Вопросы, затрагивающиеся в исследованиях ученых, свидетельствуют о попытках всестороннего осмысления проблемы подготовки бакалавров. Так, например, проф. Р. Зимек (Острава)